

A SZÓ BECSÜLETÉÉRT

Nem szándékunk vitába szállni azzal a már szállóigévé vált titói mondással, mely szerint a szavakról át kell térnünk a tettekre, hiszen valamennyien messzemenően egyetértünk vele. Nem kétséges azonban, hogy a szavak és a tettek illetén szembeállítására csupán a közéleti szóáradat, Majakovszkij szavával élve az „önagyonülésezesek” ellen irányul, nem pedig az öngazgatási határozathozatalban a döntést és a „tettet” szükségképpen megelőző, magvas és célra törő vita, megbeszélés ellen. Hiszen minden értelmes ember, legyen akár a „szavak” enybere, azaz szellemi foglalkozású, akár a „tetteké”, azaz közvetlen termelő* kénytelen elismerni, hogy a „szó” és a „tett” egyazon folyamatnak két, egymás után következő, felcserélhetetlen szakasza, amelynek során a veszélyt nemcsak az előbbinek a túlbujánzása és kizárólagossá válása jelentheti, hanem jelentéktelenné minősítése, elmaradása, azaz a második szakasz, a tett előkészítetlensége, hebehurgya kapkodássá degradálódása is.

Azt pedig, hogy a tettek szóáradatba fullasztásának és ilyen módon való elsikkasztásának reális veszélye mellett ez a másik veszély sem valami mondvacsinált, intellektuális agyrém, azt hiszem, nem szükséges bizonyítani. Éppen ezért a gyakorlati életben, az öngazgatású szocialista társadalmi rendszerünk építése során előforduló ilyen jellegű hibák felsorolása helyett (amelyek végső soron nem is annyira tipikusak, és nem is annyira súlyosak, hogy a rendszer általános funkcióját és továbbbi fejlődését képesek lennének veszélyeztetni), hadd mutassak rá inkább egy általam tipikusnak tartott jelenségre, amely a fenti tézis téves értelmezéséből ered, és idővel veszélyessé válhat, mivel éppen a „szavak és tettek” szókapcsolattal jelképesen kifejezett cselekvésfolyamat szembeállított részei, egyébként dialektikus egységet alkotó mozzanatjelenségeinek értékelésbeli különválasztása, fontosságuk egyenlőt-

* Ami a dolgok kívánatos továbbfejlődése révén idővel egyre kevésbé lesz két különálló, sőt egymással szembenálló kategória.

len elbírálása által a már említett „előkészítő rész” elhanyagolásához, formálissá torzulásához vezethet.

Ismételnünk kell: hogy ez a veszély nem valami légből kapott tet-szőleges fikció, azt a „szavakhoz”, az emberi kapcsolatteremtés, kom-munikálás mindmáig legtökéletesebb, bár egyben legősibb eszközhöz, a nyelvhez való viszonyulás jelzi. A szó napjainkban alaposan devalváló-dik, s erre számos, naponta tapasztalható jelenség hívja fel figyelmün-ket. Látszólag ellentmond ennek az a deklarált és anyagiakban is kife-jezésre jutó társadalmi állásfoglalás, amely a hírközlés, a tájékoztatás, a tömegkommunikáció eddig még nem tapasztalt mennyiségi fellendülé-sében nyilvánul meg. Ennyiféle és ilyen példányszámú könyv, napi- és hetilap, folyóirat, üzemi közlöny, egyéb tájékoztató és alkalmi kiad-vány még sohasem jelent meg szűkebb pátriánkban, mint manapság. A minőségi változást pedig a hírközlési formák kibővülése (rádió, tele-vízió), a nyelvműveléssel és elsősorban a nemzetiségi nyelvműveléssel foglalkozó létesítmények jelentik. Kérdés azonban, hogy az előbbiek színvonala és az utóbbiak hatékonysága, kétségbe nem vonható ered-ményeiknek a tömegek számára való hozzáférhetősége és a mindennapi életben való hasznosíthatósága megfelel-e a kívánalmaknak és a gy-aakorlati céloknak.

Az ún. „terepen”, azaz az üzemi és a helyi öngazgatásban, a köz-ségi közigazgatásban, az öngazgatási érdekközösségekben, a társadal-mi-politikai szervezetek és közösségek, valamint a társadalmi és egyéb szervezetek tájékoztató tevékenységében kifejezésre jutó, akár írásbeli, akár szóbeli nyelvi megnyilvánulásokban igen sok fogyatékoságot ta-pasztalhatunk. Bár szélesebb körű felmérések híján a személyes tapasztalatokon kívül csupán az ún. Tisza-vidék öt községének (Ada, Csóka, Magyarkanizsa, Törökkanizsa és Zenta) a tárgyalatra vonatkozó ada-tai állnak rendelkezésemre, mégis azt kell tartanom, hogy mivel a meg-nevezett öt község gazdasági erő és fejlettségi szint alapján is a vajda-sági átlagot képviseli, így a vizsgált vonatkozásokban az itteni hely-zet tartományunkban tipikusnak minősíthető.

A dolog természetéből következik, hogy a felsorolt és vizsgált közü-letek mindegyike arra törekedett, hogy jelentéseiben, az üléseken el-hangzott beszámolóikban kimutassa a jogszabályokba foglalt kötelezett-ségeknek megfelelő, a dolgozók, a polgárok, illetőleg a tagság tájékoz-tatására, az öngazgatási határozathozatal előkészítésére irányuló tevé-kenységet. Ha azonban a számadatok mögé tekintünk, ha a minőséget igyekszünk számon kérni, be kell látnunk, hogy itt gyakran csupán a törvényes rendelkezések formális teljesítéséről van szó. A különféle ülésanyagok ugyanis, amint az a küldöttek minősítéséből, véleményezé-séből gyakran kiderül, túl terjedelmesek, érthetetlen, bonyolult, valami „körmönfont”, úgymond: jogászi nyelven megfogalmazottak, s nem csupán az öngazgatásban részt vevő, nyelvileg képzetlen tömegek „szak-értelmének” hiányából, hanem éppen a tájékoztató anyagot előkészítő

„szakemberek” nyelvi ismereteinek (sőt helyvel-közzel bizony tárgyi tudásának) hiányosságából is ered a meghozott határozatok téves volta, vagy legalábbis a dolgozóknak, a polgároknak az öngazgatásban történő passzív-formális részvétele, amely idővel akár teljes közömbösséggé, érdektelenséggé alakulhat át.

Ezek a hibák, fogyatékoságok még fokozottabban érvényesülnek a nemzetiségi nyelven folyó tájékoztatás síkján. Káderképzésünk szervezési formája hozza magával, hogy a nemzetiségi nyelvet ismerő vagy akár anyanyelvi szinten beszélő szakembereink is „hivatali” jellegű írásos megnyilvánulásaikban úgyszólván mindig, szóbeli megnyilvánulásaikban pedig nagyrészt nem a nemzetiség nyelvén nyilatkoznak meg. Szabályzataink, öngazgatási megegyezéseink, társadalmi megállapodásaink, az üzemigazgatás sokféle ügyirata, de a különféle helyi közigazgatási szerveknek, az érdekközösségek szakszolgálatainak a polgárokkal való érintkezés során keletkező írásbeli megnyilvánulásai is következetesen szerbhorvát nyelven készülnek, még abban az esetben is, ha mind a szerv képviselője, mind pedig az érdekelt ügyfél nemzetiségi anyanyelvű. Olyan esettel is volt alkalmam találkozni, amikor a két oldalán szerbhorvát, illetőleg magyar nyelvű szöveget tartalmazó úrlapnak a szerbhorvát „felét” töltötték ki a magyar anyanyelvű ügyfél számára, és a szintén magyar nemzetiségű hivatalvezető alá is írta — cirillbetűvel.

„A hivatalos” vagy „kommunikációs” nyelv képzete tehát éppen a káderképzés nyelvi fogyatékoságainak hátsó ajtaján át lopózik be többnyelvű ügyintézésünkbe, aminek eredménye az öngazgatásban, valamint a társadalmi és üzemi irányításban éppen a küldöttrendszernek köszönhetően közvetlenül is részt vevő széles tömegeknek a nemzetiségi nyelv használata esetén való fokozott nehézsége. A már eredetileg is nehezen érthető, bonyolult körmondatokat tartalmazó, terjengős és éppen a nyelv és a stílus szabályainak el nem sajátítása miatt zavaros szövegek ugyanis lefordítva nem csak hogy nem lesznek jobbak, hanem — gyakran alkalmi — fordítóink szakmai járatlansága, gyakorlatlansága folytán még inkább értelemzavaróvá, nyakatekertten érthetetlené válnak.

Az írásbeli megnyilatkozásokban kifejezésre jutó nyelvhasználati járatlanság, ismerethiány fokozottan mutatkozik meg a szóbeli kifejezőképesség gyakorlatlanságában, a beszédformák sutaságában. Kinek ne lett volna alkalma tapasztalni a különféle üzemi és községi szintű szervek ülésein, megbeszélésein folyó vita során a nyelvi primitivizmus sokféle megnyilvánulását, a tájnyelvi sajátságokkal kevert és gyakran familiáris-kedélyes látszatot kelteni akaró, „jópofáskodó”, de gyakran durva trágárságokkal is bőszesen „megfűszerezett”, úgymond „követlenebb” tárgyalási nyelvtől az érthetetlenségig agyonsallangozott újabbnál újabb tagmondatokba kezdő, és a nyelvi szerkezet befejezéséig soha el nem jutó, körülményeskedő, öncélú, sok szóval keveset mondó fel-

szólalásokig, amelyeket — ha nemzetiségi nyelven hangzanak el — még tele is tűzdelnek szerbhorvát szakkifejezésekkel vagy elszerbesített nemzetközi terminus technikusokkal! Talán ez az oka annak a nemzeti egyenjogúságunknak nem éppen díszére váló jelenségnek, hogy tekintélyes közéleti munkásaink és jónevű szakembereink egy része nemzetiségi származása ellenére is szívesebben él a szerbhorvát nyelv nyújtotta kifejezési lehetőségekkel, inkább vállalva az ott akaratlanul is elkövetett egy-két nyelvtani hibát (úgymond: „mivel ez nem anyanyelve”), mint az anyanyelv köznyelvi és szaknyelvi változatának hiányos ismeretéből eredő ezernyi buktatót.

A nemzetiségi nyelv köznyelvi és szaknyelvi szintjének ez a kiműveltlensége, elhatárolatlansága, terminológiai bizonytalansága természetesen a beszélt és az írott változat szintjén sem mutat lényeges különbséget. A megvizsgált anyag zöme elképesztően alacsony nyelvi színvonalról tanúskodik. Itt Zenta és Ada község küldött-testületének közlönyei, valamint a Magyar Szó Tiszavidék című mellékletében megjelenő üzemi lapok képezik a kisszámú kivételt, már ami a nyelvhelyességi és helyesírási szabályok tiszteletben tartását illeti. Az üzemi lapok általában igen alacsony nyelvi szintet képviselnek, az alkalmi kiadványokról pedig ebben a tekintetben talán jobb nem is szólnunk. (Hadd jegyezzük meg, hogy ezek az alkalmi kiadványok esetenként igen díszes külsejűek, ékesen demonstrálván, hogy kiadókik nem sajnálták az aranyozott betűre, a színes fényképre, a műmellékletre, a díszes kötésre a súlyos milliókat, viszont megtakarították a lektornak és korrektornak járó szerény tiszteletdíjat. Vagy talán ez utóbbiak létezéséről és munkájuk fontosságáról nem is volt tudomásuk?)

A dolgozók rendszeres tájékoztatására, valamint a két- és többnyelvű tájékoztatásra vonatkozó törvényes kötelezettségnek csak a községi küldött-testületek tesznek rendszeresen eleget (anyagtorlódás esetén ők sem következetesen). Kétnyelvű üzemi lappal, becslésem szerint, társultmunka-szervezeteinknek alig 5 (az alkalmazott dolgozók létszámának mintegy 10 százalékát felölelő) százaléka rendelkezik. A dolgozók egyéb módon történő kétnyelvű tájékoztatása üzemeinknek, intézményeinknek és társadalmi-politikai szervezeteinknek mintegy 60 százalékában folyik többé-kevésbé rendszeresen, egyébként teljesen tetszőleges és alkalmoszerű, sőt minőségileg is kifogásolható. Ebből is kitűnik tehát, hogy a törvény által kötelezettek egy része dolgozóik és a tevékenységük iránt érdekelt polgárok tájékoztatását (a két- és többnyelvű tájékoztatás esetében még fokozottabb mértékben) ha nem is éppen szükséges rossznak, de mindenesetre nyomasztó anyagi tehernek és a munkatöbbletnek érzi, amelyet igyekszik többé-kevésbé lerázni magáról, vagy csak afféle tessék-lássék módra ellátni. Ehhez mindenesetre hozzájárul a vitathatatlan szakemberhiány is, de azt sem tagadhatjuk, hogy még anyagilag erősebb munkaszervezetek vagy intézmények is igyekeznek ilyen irányú káderszükségletüket „improvizált” módon, az-

az hasonló vagy alacsonyabb képzettségi szintű, sőt gyakran képzetlen, jóformán „botcsinálta” munkaerő alkalmazásával kielégíteni. Persze az anyagilag igénytelen „káder” rendszerint minőségileg is „igénytelen” teljesítményt produkál!

A „terepeken” uralkodó helyzet, vagyis a nemzetiségi hovatartozású dolgozók és polgárok által használt nyelv minőségi színvonala, amely csupán a familiáris nyelvhasználat szintjét éri el — némi tájnyelvi beütéssel — a művelt köznyelv normái által előírt követelményeket (sajnos a „majica”, „patika” — tornacipő, „bazén” típusú szavak terjedése révén ez is egyre inkább a nyelvi különválás, elszigetelődés irányába fejlődik), magasabb szintű közéletünk nyelvi megnyilvánulásaira is hatással van. Elszomorító az a tény, hogy nem sajtószerveink és egyéb tömegtájékoztatási eszközeink (amelyeknek örvendetes módon egyre több az olvasójuk, illetőleg hallgatójuk és nézőjük) hatnak a közönség nyelvi műveltségének színvonalára, hanem, úgy látszik, éppen ellenkezőleg: a városi és falusi lakosság körében egyaránt terjedő nyelvhelyességi hibák, a magyar nyelv szellemétől idegen és a köznyelvi beszéd-normától eltérő tájnyelvi alakulatok, a tágabb értelemben vett magyar nyelvterületen elfogadott és közhasználatú szavakat, kifejezéseket, terminusokat helyettesítő vagy kiszorító kölcsön- és tükörszók szivárognak be sajtónk és tömegtájékoztatási eszközeink nyelvébe a dolgukat nem kellő nyelv- és tárgyismerettel vagy egyszerűen csak hanyagul, figyelmetlenül végző írók, fordítók, szerkesztők, lektorok és korrektorok keze nyomán.

Szinte már nem is tudjuk az újság egy-egy számát a kezünkbe venni, hogy meg ne döbbenjünk a nyelvi műveletlenségnek vagy nemtörődöm-ségnek ezeken a megnyilvánulásain. Napi- és hetilapjaink hasábjain a már megszokott sajtóhibákon, értelemzavaró elírásokon kívül gyakran fordulnak elő olyan elemi nyelvhelyességi és helyesírási hibák, amelyeknek már az általános iskola felső osztályos tanulóinak dolgozataiban sem szabadna előfordulniuk! Felsorolásuk (ami különben is lehetetlen) és példákkal való szemléltetésük helyett, ami írásunk terjedelmét túlságosan is felduzzasztaná, hadd említsük meg csupán a sorvégi elválasztás kérdését! Szedőink és korrektoraink ugyanis csak elvétve veszik tudomásul a magyar helyesírás szabályainak az összetett szók elválasztására vonatkozó utasítását, így azután gyakran van alkalmunk bosszankodni a „le-galább”, „fe-ladat”, „ren-dőr” stb típusú szótagolási csodabogarakon. Mi több: tartományunk hivatalos lapja látszólag új helyesírási szabályt is alkalmaz ezen a téren. Ott választja el a szót, ahol éppen vége van a sornak, még a cs, ly, sz betűket is kettéharapva, a szótagolás szabályait „nagyvonalúan” figyelembe sem véve. Nem világos ugyan előttünk, hogy a feltehetően eléggé költséges fordítói és nyomdai apparátus kiadásait miért éppen egy szál középiskolai végzettségű korrektor „megtakarításával” igyekeznek kompenzálni, az eredmény azonban kétségbe nem vonható: még a leglelkiismeretesebb, legpedánsabb fordítói és nyom-

datechnikai munkát is sikerült ezzel az egyetlen húzással diszkreditálni és nevetségesen szánalmassá degradálni!

Látszólag apró, a megértést alig zavaró jelenségről van itt szó, de ha hozzátesszük a tájnyelvi alakoknak a köznyelvi szövegekben való indokolatlan használatát (pl. a -ba, -be és a -ban, -ben rag, a -t tövű igék felszólító és kijelentő módjának, a feltételes mód egyes szám első és többes szám harmadik személyű alakjának összecserélését stb.), kénytelenek vagyunk beismerni, hogy tömegtájékoztatási eszközeink, különösen pedig sajtónk nyelve minden igyekezetük (?) ellenére magán viseli a más vonatkozásban már oly sokszor elítélt vidékiesség jegyeit. Kénytelenek vagyunk ismételtén és magyarul kimondani: hanyagságról és nemtörődömségről van itt szó, mert a képesítés hiánya (a nyelvi-stiláris tudnivalókon kívül a zsurnalisztika mesterségbeli ismereteire is gondolok) csak pillanatnyilag, ideiglenesen indokolja meg ezt a meglehetősen alacsony színvonalat, a rendszeres és kitarító önképzésnek be kellene érlelnie a maga gyümölcseit. Sajnos, azt tapasztalhatjuk, hogy az ez iránti igény a nyelvet naponta munkaeszközükként használók körében alig-alig nyilvánul meg, vagy legalábbis ilyen irányú törekvéseik még nem jártak tapasztalható eredménnyel.

S ha valaki túlzásnak vélné ezt az elég sötétre sikerült helyzetképet, hát próbálja mással, mint figyelmetlenséggel vagy nemtörődömséggel magyarázni a lépten-nyomon előforduló számtalan, kinek-kinek a vérmérséklete szerint bosszantó vagy mulatságos hibát, mint amilyenek a „pálinkahangulat” (pánikhangulat helyett — Szivárvány V. 24.), „alternáltak” (internáltak h.), az „ellenség megsegítése” (megsemmisítése h. Háború és fegyverletétel után, M. Szó), hogy ne is szaporítsuk tovább a (rossz) példákat. Mi ez hát, ha nem figyelmetlenség, ha ugyan nem tételezzük fel bizonyos fajta szellemi diverzió vagy holmi komolytalan és nem helyén való tréfacsinálás szándékát.

Mindenesetre le kell szögeznünk: a tájékoztatás és az öngazgatási határozathozatal síkján tapasztalható nyelvi igénytelenség, bármilyen következményekkel járjon, maga is okozat csupán. Nem a törvényhozó hozzáállásában vagy az általánosan elfogadott közfelfogásban gyökerezik ugyan, hiszen mint tudjuk, törvényhozásunk messzemenően előírnyozza, sőt tételesen is megfogalmazza a dolgozók és a polgárok minden vonatkozásban történő anyanyelvű tájékoztatási kötelezettségének nyelvi tekintetben is a célnak teljes mértékben megfelelő szinten való érvényesülését. Ezzel szemben azt is kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy az erre vonatkozó jogszabályokat egyelőre még nem követték megfelelő kényszerítő erejű kísérő rendelkezések sem a kádarszükséglet, sem az eszközök biztosítása, sem pedig a végrehajtási ellenőrzés és a minőségi felülvizsgálat, illetőleg a végrehajtás elmulasztásának megállapítását követő büntető intézkedések tekintetében. S mint mindig, a törvényhozásnak ezeket a „réseit” használják azután ki az öngazgatásellenes etatista

és liberalista erők vagy a nemzeti és nemzetiségi nyelvek egyenrangúságában megtestesülő nemzeti egyenjogúság ellenzői, akikhez azután önkéntelenül is hozzácsapódik a gondolkodni restek, bármilyen alkotó tevékenységtől, szellemi erőfeszítéstől ösztönösen irtózók, akadékoskodók és kerékkötők tunya tábor, magyarul: nemzetiségi egyenjogúságon alapuló szocialista öngazgatású társadalmunk minden aktív és passzív ellensége. Mindazok, akik az öngazgatást holmi felesleges időpazarlásnak, az anyanyelvű tájékoztatást pedig közönséges pénzpocsékolásnak nézik, nem akarván tudomásul venni, vagy talán sandán éppen erre is számítván, hogy számunkra nem az ezzel járó anyagi áldozatok a „drágák”, hanem az kerülne sokba, ha mindazt veszendőbe hagynánk menni, amiért nemzeteink és nemzetiségeink legjobb fiai áldozták vérüket és verejtéküket, százezrek és milliók tették fel rá az életüket!

A széles körű öngazgatást és a minden tekintetben teljes egyenjogúságon alapuló közvetlen határozathozatalban való tömeges részvételt lehetővé tevő üzemi és magasabb szintű tájékoztatás egyik alapkövetelménye az általános nyelvi normáknak megfelelő, kiművelt köznyelv, amely azonban nálunk még csupán lehetőségeiben valósult meg. Tényleges megvalósulása bizonyos tényezők működésétől függ. Ezek közé az intézményesített szakemberképzés, a folytonos iskolai és iskolán kívüli nyelvművelés, valamint az anyanyelvű tájékoztatásra vonatkozó, fentebb már említett kísérő rendelkezések meghozatala és végrehajtásuk szigorú ellenőrzése tartozik.

Szakemberképzésen ebben az esetben nem csupán a fordító- és újságíróképzést értjük. Ha a széles tömegeknek a bármilyen szintű öngazgatásban való tevékeny részvételét komolyan gondoljuk (márpedig ebben nincs okunk kételkedni!), úgy szükség van a közéletiségre nevelés érdekében megfelelő pedagóguskaderek képzésére a legalacsonyabbtól kezdve a legmagasabb fokig. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy éppen ezen a téren jutottunk el a legmesszebbre, hiszen az anyanyelvű pedagógusképzés minden szinten (részben vagy egészen) megoldott, az iskoláskor előtti intézményektől kezdve a felsőoktatásig, sőt még a tudományos fokozat eléréséért folyó postgraduális képzés terén is. Kedvező a helyzet abból a szempontból is, hogy a felsőoktatási intézmények munkáját megfelelő tudományos kutatómunkával foglalkozó intézmény támogatja, amely lehetővé teszi az egyetemi oktatás gyakorlatiasabb tennivalóin túl az egyes elméleti kérdésekkel, általános és speciális nevelés- és oktatástudományi, valamint módszertani feladatokkal való foglalkozást. Véleményünk szerint pedagógusképzéssel foglalkozó felsőoktatási intézményeink szervezeti felépítése, munkaszervezése és az ott folyó elméleti és gyakorlati munka sok tekintetben lehetővé teszi a célnak megfelelő szakemberképzést.

Kedvezőtlenül hat azonban a pedagóguspálya iránti gyér érdeklődés, aminek okát a műszaki, valamint más természet- és társadalomtudományi tanulmányok elvégzése esetén nyíló kecsegtetőbb érvényesülési és főleg kereseti lehetőségekben kell keresnünk. Ez gyakorlatilag a pedagógus-

képzéssel foglalkozó, bármilyen szintű intézmények tekintetében bizonyos mértékű kontraszelekciót eredményez.

Ezen túl degradálóan hat még a pedagóguspályát választók létszámára az az ellentmondás is, hogy az egyéb foglalkozásúak szakirányú oktatásában következetesen végigvezetett fokozatosság az ő számukra nincs érvényben. Nevezetesen arról van szó, hogy a leendő pedagógusok számára nincs középfokú iskolatípus, így tehát a továbbtanulók átlaga a többi foglalkozáshoz hasonlóan ennél a pályánál nem szelektálódhat. Nézetünk szerint ezen úgy lehetne segíteni, ha a pedagógiai akadémia első két évét befejező fiatalok is valamilyen elhelyezkedésre feljogosító képesítést kapnának. Így például gyermekintézményekben gondozók, alap- és középfokú iskolák tanulócsoportjainak instruktoraik (a gyengébb tanulókkal való órán kívüli foglalkozást!), sport- és szabadidő-tevékenység szervezői, diákotthonok segédnevelői, pionír- és ifjúsági otthonok, játszótérek gondnokai stb. lehetnének. Ez annál is fontosabb, mivel a termelési folyamatok automatizálása a jövőben egyre inkább csökkenti majd a termelőmunkában közvetlenül elhelyezkedők létszámát, ugyanakkor növeli az igényeket a gyermekekről és fiatalokról való szervezett egész napos gondoskodás és a szabadidő-tevékenységek iránt. Ezáltal, továbbá a munka szerinti díjazás és a szabad munkacsere elvének következetes alkalmazásával ez előtt a pálya előtt is belátható időn belül új távlatok nyílhatnak meg.

Ami az iskolai nyelvművelést illeti, hiba volna csupán az anyanyelvi órák nyújtotta szűk keretekre korlátozódni. Az anyanyelven való nevelés és oktatás, valamint az oktatáson kívüli nevelőmunka és szakköri munka a környezeti nyelv elemeinek alkalmazásával együtt tág teret nyújt a nyelvművelés célkitűzéseinek megvalósítására is. Az ezen a téren elérhető hatást, sajnos, lefokozza a nem anyanyelv szakos pedagógusok és az iskoláskorú fiatalokkal foglalkozó más szervezetek, egyesületek megbízottainak az ilyen irányú tevékenységet gyakran lekicsinylő vagy egyáltalán figyelembe sem vevő hozzáállása. Feltétlenül szükség van arra, hogy a neveléssel bármilyen módon is kapcsolatba kerülő személyek a szakmai-pedagógiai képzésen kívül a leíró nyelvtan szabályainak ismeretén túlmenően, alapos anyanyelvi és a környezeti nyelvre vonatkozóan megbízható ismereteket szerezzenek, aminek állandó továbbfejlesztéséről, tökéletesítéséről időnként tanúbizonyságot is kelljen tenniük. Ez persze csak úgy válik lehetségessé, ha a gyermekekkel és a fiatalokkal való foglalkozás nem csupán érzelmi-erkölcsi vonatkozásban, hanem anyagilag is vonzóvá válik a más pályán működő szakemberek számára is. Legalábbis így kellene lennie már csak azért is, mivel a nevelésre és oktatásra fordított pénz tulajdonképpen a jövőbe való beruházás, aminek a „kifizetődőségéről” töprengeni a mi társadalmunk részéről nemcsak célszerűtlen, hanem egyenesen megengedhetetlen.

Az iskolán kívüli nyelvművelés legfőbb letéteményese a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesületek Szövetsége. Helyi egyesületei évtize-

dek óta hasznos és áldozatos munkát fejtenek ki a nyelv ápolása terén. A JMNYESZ szervezésében megrendezett előadások, tanácskozások, de különösen az Adán időszakosan sorra kerülő nyelvművelő szemináriumok és kísérő kiadványaik útján felbecsülhetetlen hatást gyakoroltak a nyelvműveléssel kapcsolatos kérdések és feladatok tudatosítására. Az iskolai nyelvoktatás után valószínűleg ennek az egyesületnek a munkája volt a nyelvi tudatosodás tagadhatatlan fejlődésére a legnagyobb hatással levő tényező.

Sajnos a mondhatni látványos sikereket bizonyos megtorpanás követte. Az egyesület az átszervezés után nem működik az eddigiekkel azonos hatékonysággal. Sok helyütt a helyi egyesületek munkája is teljesen megszűnt. Pótolhatatlan veszteség a nyelvművelő közlöny, pontosabban a Magyar Szó mellékleteként havonta megjelenő Nyelvművelő megszűnése. Emiatt nyelvművelésünk a mindennapi nyelvművelési kérdések megtárgyalására alkalmas, a nyelv iránti érdeklődést állandóan ébren tartó és talán publicistáink, írástudóink nyelvi igényességét is serkentő szócsövét veszítette el. Hogy egy ilyen jellegű mellékletre igenis szükség van (ha már önálló lapra anyagi vagy szellemi erőnkből nem telik), azt az olvasók eddigi érdeklődésén kívül a magyarországi példa is bizonyítja, ahol a nyelvvel foglalkozó tudományos folyóiratok és egyes újságok, lapok nyelvhelyesség rovatain kívül tavaly Édes Anyanyelvünk címen olyan folyóirat indult, amely alkalmas a rövidebb terjedelmű, közérthetően megírt, a nyelv egy-egy részjelenségével foglalkozó, nyelvművelő jellegű vagy némely nyelvi botlást tollhegyre tűző írás megjelentetésére. Megengedem, hogy ez az utóbbi ténykedés (amelynek „eredményei” a mi Nyelvművelőnk hasábjait is jórészt megtöltötték) egyes figyelmetlen szerkesztők vagy kocaforodítók számára nem a legkellemesebb, viszont rendkívül alkalmas az olvasók érdeklődésének felkeltésére és ezáltal a nyelvi vétségek, hibák gyomlálgatására. S ha majd az újságírással és -kiadással foglalkozók népes tábora nem a nyelvművelés arcvonala mögött tevékenykedő „ötödik hadoszlop” lesz, hanem lelkes igyekezettel felzárkózik a nyelv tisztaságáért küzdők soraihoz, úgy a nyelvi hibák, nyakatekertségek gyomlálgatásában nem ellenséges gesztust, a jobbik esetben felesleges szórszálhasogatást, bosszantó pedantériát fog látni, hanem őszinte segítőkészséget, a közös cél érdekében való baráti együttműködést.

Ami biztató, az a tömegtájékoztatás „fogyasztóinak” a lapok hasábjain is megnyilvánuló igényessége, a nem megfelelő szintű tájékoztatás elleni tiltakozása. Ezt a tendenciát serkenténünk, buzdítanunk kell, és magától értetődően tennünk is valamit annak érdekében, hogy a nyelv tisztaságát, a tájékoztatás minőségét számon kérők szavának valami fogantja is legyen, ne csak pusztába kiáltott szó maradjon, mert ellenkező esetben az érdeklődést csakhamar közömbösség válthatja fel, amely a közéletnek nem nyelvi vonatkozású területeire is könnyen áttérjedhet. Ezen a téren azután valóban át kell térnünk a szavakról a tettekre, mert a demokráciáról, a dolgozó nép akaratának érvényesüléséről csakugyan

nem beszélni kell, hanem napról napra tettekkel szükséges bizonyítani.

És hogy mik legyenek ezek a tettek? Elsősorban is a tájékoztatásra és a nyelvek egyenrangúságára mint a minden dolgozó emberre és állampolgárra egyaránt kiterjedő öngazgatású szocialista demokrácia alapkövetelményeire vonatkozó tételes jogszabályok betű szerinti alkalmazása és annak folytonos, szakszerű ellenőrzése, az objektív és szubjektív természetű hibák, fogyatékoságok állandó és hatékony korrigálása mellett. Nem kevésbé fontos a megfelelő szakkáder biztosítása, amelynek iskola-rendszerünk jelenlegi átszervezése, véleményem szerint, széles körű lehetőséget nyújt. Csupán arra van szükség, hogy az anyanyelvi és a környezeti nyelvre vonatkozó ismeretek minden oktatási fokozat és irányzat tantervében és óratervében helyet kapjanak, mégpedig a felsőbb fokozatokon egyre inkább a tudományos igényű nyelvművelés szintjén. Viszont már az általános iskola feladatául is ki kell tűznünk azt, hogy a végzett növendékek gondolataikat szóban és írásban egyaránt szabatosan, könnyen és nyelvilag is helyesen ki tudják fejezni. Mindehhez természetesen megfelelő oktatókáderrre van szükség, amelyet anyagilag is ösztönözni kell arra, hogy a nevelés és az oktatás feladatainak minden téren legjobb tudása és képessége szerint igyekezzen eleget tenni. Még akkor is, ha nem hivatásos pedagógusról, hanem az oktatásban működő más szakemberről van szó. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy amíg az anyagi ösztönzés a nem pedagógiai végzettségűek javára ennyire aránytalan, addig el sem képzelhető, hogy egy-egy orvos, mérnök, jogász vagy közgazdász élethivatásául a pedagógusi pályát válassza, és azt az egész embert megkövetelő hivatást ne csak úgy „félkézzel” töltsse be, hanem szakmai tudásán kívül neveléstudományi és azon felül még (horribile dictu!) nyelvhelyességi ismereteket is igyekezzen szerezni.

Ugyanez vonatkozik az újságírói, általában a tájékoztatással kapcsolatos pályán működőkre is. Rendszeres képzésben a hivatásirányú nevelés és oktatás valamennyi fokán csak a fordítók részesülnek, s közülük is csupán az egyetemi végzettségűek jogállása (státusa) van valamelyest rendezve. Szükség volna egy olyan törvény meghozatalára, amely tételesen is kimondaná, hogy az egyes képzettségi fokozatokkal rendelkező fordítók milyen munkakörben helyezkedhetnek el (mint ahogyan az az egészségügyben, a nevelésben és oktatásban, az igazságszolgáltatásban, a műszaki pályákon stb. meg is valósult), s egyszersmind köteleznék is az egyes társultmunka-szervezeteket és társadalmi megbízatást viselő egyéb munkaszervezeteket a megfelelő képesítésű szakemberek alkalmazására.

A legnagyobb nehézséget ezen a téren a középfokú végzettséggel rendelkezők hiányos szakismeretei okozzák, ugyanis tudtunkkal a középfokú fordítói káder iránt jóformán nem is mutatkozik igény. Ennek oka valószínűleg az, hogy az ezen a fokon elérhető nyelvismereti szint (különösen az idegen nyelvek körében) nem elégséges a jó minőségű fordítói munka kifejtéséhez. Talán hasznosabb volna, és a mindennapi életben is nagyobb szükség mutatkozna arra, hogy a középfokú fordítóképzést a

nemzetek és a nemzetiségek nyelvének vonatkozásában szervezzük meg Tartományunk nemzetiségi összetétele is ezt igazolja.

Az átgondolt, célratoró és minden tekintetben korszerű káderképzéssel azonos fontossági rendű követelmény a tájékoztatás terén folyó munka minőségének állandó ellenőrzése is. Enélkül a minőség a tájékoztatás valamennyi szintjén a képzett vagy képzetlen „hivatottak” és „választottak” magán-, illetőleg lelkiismereti ügyévé válik, ami — a fentebbi helyzetképből is látszik — csak az esetek elenyésző hányadában felel meg a célnak. Érvényben levő javadalmazási rendszerünk és az erre vonatkozó hatályos rendelkezések alkalmasnak látszanak ugyan a kérdés rendezésére, de mint tudjuk, az üzemi, munkaszervezeti jövedelemelosztási szabályzatoknak is a minőség elbírálása valóságos Achilles-sarka, és különben is véleményünk szerint az elvégzett munka minőségi elbírálása a vonatkozó munkakörben általánosan elfogadott szokványok szerint megállapított minőségi szinttel való összevetés híján vállalati vagy munkaközösségi szinten utóvégre is azt eredményezi, hogy az általánosan gyenge minőségű munka az általánosan magas szintűvel azonos elbírálásban és anyagi jutalmazásban részesül. (Közérthetőbben: a munkaszervezetben elért aránylag kis pontszám a pontérték emelkedését, a nagy pontszám a pontérték devalválódását eredményezi.) Különösen érezhető ez a „dotációkból élő” szellemi munkánál, amelyben egészen a szabad munkacseré minden adminisztratív beavatkozástól mentes, teljes érvényesüléséig valóban a „sok és jó” munka munkaközösségi szinten a „kevés és rossz” munkával csaknem azonos „értéket” (értsd: jövedelmet, anyagi hasznot) képes megteremteni.

Ha az öngazgatás alapfeltételét és -követelményét képező, tárgyilagoss, pontos, idejében történő és minden tekintetben, így nyelvében is kifogástalan tájékoztatás általános, minden szintű bevezetését komolyan gondoljuk — amiben nincs okunk kételkedni —, úgy végső ideje az ezen a területen működő dolgozók jogállásának, képzési fokának a már említett többi foglalkozási ágakhoz hasonló jogszabályi rendezése, és az ezen a téren folyó közérdekű, sőt kiemelt társadalmi jelentőségű munka minőségének kiemelkedő szakemberek által történő folytonos ellenőrzése, ahogyan az oktatásban, az egészségügyben, az adminisztrációban, a pénzügyek terén stb. jelenleg is történik. Társadalmilag elfogadhatatlan a szakértelem nélküli, rossz minőségű vagy hanyag, lelkiismeretlen munka és az ilyen munkateljesítményt nyújtó dolgozó megtűrése, sőt anyagi jutalmazása. Ennek kiküszöbölése viszont csakis szabatos, pontos minőségi normák megállapítása és ellenőrzése, azaz a teljesítménynek a fenti normákkal való folytonos összehasonlítása és az ezen alapuló jövedelemelosztási mércék alapján lehetséges.

Ellenvetésül talán elhangzik majd, hogy a tájékoztatás terén folyó ilyen minőségű munka a jelenleginél költségesebbé válik. Erre azt felelhetjük: a legdrágább a rossz, a hasznavehetetlen munka, még ha nem is kerül sokba, mivel olyan valamit fizettet meg, aminek nincs gyakorlati

értéke. Előbb-utóbb ugyanis kénytelenek leszünk belátni, hogy a látszattmegoldások, a formális munka, a „csak tegyünk eleget valahogy a törvény betűjének” magatartás és ennek nyomán az éves jelentésekben élénk tornyosuló Potemkin-falvak sokkal drágábbak a gyökeres és radikális megoldásoknál, mert az előbbiekért esetleg a legdrágábbal, jövőnkkel, utódaink sorsával kell majd fizetnünk. És végső soron: ha egy-egy fejletlen község, súlyos anyagi helyzetbe került munkaközösség valóban nem tud majd eleget tenni a fentebbiekből eredő kötelezettségeinek, még mindig helyesebb lesz, ha ezen a téren is a társultmunka oly gyakran és példamutató módon megnyilatkozó szolidaritásra, testvéri támogatásra hagyatkozik, mintha valamilyen helyén nem való szeméremből „kozmetikázott” jelentések és látszattmegoldások segítségével takargatni igyekeznék a való helyzetet.

Befejezésül csak ennyit: lehet, hogy éles, talán valamelyest provokatív hangot is ütöttem meg. Nem félek bevallani: célom valóban a provokálás, a szunnyadó társadalmi lelkiismeret ébresztgetése volt. De azt is elmondhatom, hogy magam lennék a legboldogabb, ha valakinek sikerülne érvekkel és adatokkal bebizonyítani, hogy az általam festett kép túl sötét, a valóságnak meg nem felelő. Vagy ha írásom nyomán történne valami a felvetett problémák radikális megoldására. A szavak helyére valóban a tettek lépnének, de olyan tettek, amelyek a szó becsületét is alkalmasak lennének helyreállítani. Hogy a titói tanításban, ebben az aforizmaszerű tömörségében is mély bölcsességet tartalmazó mondatban a *szavak és a tettek* kifejezést azonos nyomatékkal, hangsúllyal ejthessük, valahogy így: *A szavakról térjünk át a tettekre!*

Rezime

Za poštovanje reči

Polazeći od konstatacije da je reč u naše vreme poprilično devalvirana — mada su se sredstva masovne komunikacije snažno razvila — autor u članku ukazuje na uzroke ove pojave. Ozbiljne manjkavosti kad je u pitanju jezik registrovane su u usmenom i pisanom izrazu različitih samoupravnih subjekata od radne organizacije do organa uprave u opštini, kao i u informativnoj delatnosti društveno-političkih organizacija. Analizirani su podaci iz pet potiskih opština (Ada, Čoka, Kanjiža, Novi Kneževac, Senta), koji se mogu smatrati reprezentativnim. Većinu tekstova karakteriše zabrinjavajuće nizak nivo jezika.

Materijali za sednice su često preopširni, pisani visokoparno, gotovo jezikom pravnika, što dovodi do pasivizacije samoupravljača. Ovi nedostaci su još izraženiji u informativnoj delatnosti na jezicima narodnosti. Sa građanima se pismeno opšti na srpskohrvatskom jeziku čak i u slučaju kada su i službenik i stranka pripadnici narodnosti. Tako se ideja o „zvaničnom” ili „komunikativnom” jeziku uvlači na mala vrata u našu višjezičnu administraciju. Nenavik-

lost na upotrebu jezika narodnosti dovodi do siromašenja izražajnih sredstava pojedinaca, pa se i jedan deo društvenih radnika i stručnjaka, i pored toga što potiče iz redova narodnosti, radije služi srpskohrvatskim jezikom, i po cenu da načine poneku grešku, nego da traže izlaz iz zavrzlama koje sadrži maternji jezik. Krivac za ovakvo stanje je nedostatak stručnih ljudi (u jezičkom pogledu) ali i improvizacije u rešavanju kadrovskih pitanja (angažovanje ljudi bez potrebne sprema). Ima i shvatanja da je informisanje na jezicima narodnosti samo nepotrebno razbacivanje novca, što je karakteristično za antisamoupravne etatističke i liberalističke snage.

Za otklanjanje ovakvog stanja potrebno je osigurati institucionalizovano obrazovanje stručnih kadrova, stalno negovanje kulture jezika u školi i van nje, kao i donošenje pratećih propisa i sankcija kada je reč o informisanju na jezicima narodnosti. Naročitu pažnju treba posvetiti obrazovanju pedagoškog kadra, kao i oživljavanju rada Saveza društava za negovanje mađarskog jezika (JMNYESZ).

Summary

For the Word's Sake

Starting with the statement that the word has been devalued lately — even though the communication mediums have greatly developed — the author points out the reasons for this phenomenon.

Serious defectiveness can be noticed in the written and spoken language of selfmanagement subjects and socio-political organs. The analysed datas are from the following communities: Ada, Csóka, Kanizsa, Novi Kneževac, Zenta. Most part of the analysed textures is written on a very low level of quality.

Materials of meeting are often too detailed using mostly professional terms which result a passive attitude of selfmanagement subjects. Imperfectnesses are even more expressed in the language of nationalities, so the idea of official and communication language enters our multilanguage administration. Lack of professional terms on the language of the nationality leads to degeneration of the instruments of communication, and a great deal of social workers and experts (members of a nationality) find it easier to communicate on serbocroatian even if they make mistakes then to search for terms in the confusion of their own language. The reason for this is the lack of experts and employment of unadequate people without the right qualification. On the other hand there is an oppinion that information on the language of nationalities is useless money-spending. This oppinion is presented by members of antiseifmanagement, ethna-tistic and liberal groups.

Changing of this situation is possible by qualifiing adequate workers, by guiding the culture and language of the nationalities as well as bringing rules and sanctions when passing informational documents.

A great attention should be payed to the education of teachers and the re-formation of the Union of hungarian language guidance.